

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ З ПРОЯВАМИ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті містяться результати дослідження самоставлення учителів з проявами внутрішньоособистісних конфліктів. Розглянуто особливості прояву ставлення до себе вчителів, що переживають внутрішньоособистісні конфлікти в залежності від стажу педагогічної діяльності.

Ключові слова: самоставлення, внутрішньоособистісний конфлікт, вчитель, стаж педагогічної діяльності.

В статье содержатся результаты исследования самоотношения учителей с проявлениями внутриличностных конфликтов. Рассмотрены особенности проявления отношения к себе учителей, которые переживают внутриличностные конфликты в зависимости от стажа педагогической деятельности.

Ключевые слова: самоотношение, внутриличностный конфликт, учитель, стаж педагогической деятельности.

Актуальність.

Неможливість повноцінно реалізувати свої потенції, бажання, знання у відповідності до нових, більш складних вимог, що зараз ставляться перед вчителями викликає негативні емоційні психічні стани, провокує виникнення емоційної напруги, розвиток стресів і формування внутрішньоособистісних конфліктів. Істотно на виникнення і розвиток внутрішньоособистісних конфліктів впливає ставлення особистості до себе, її впевненість у собі, вміння керувати собою, уявлення про ставлення інших до своєї особистості, звинувачення себе у тому, що відбувається у життєдіяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Внутрішньоособистісні конфлікти та самоставлення особистості в професійній діяльності особистості досліджували такі вчені як Ю.Г. Альошина, І.В. Ващенко, О.В. Грицук, К.О. Дубіницька, С.О. Налічаєва, Е.В. Лекторська, Г.В. Ложкін, Е.Ф. Зеєр, С.Б. Кузікова, А.В. Кунцевська, Т.Ю. Левченко, Л.О. Пампуха, Н.І. Пов'якель, Е.Е. Симанюк, О.О. Холодова Н.В. Чепелева, та інші. А також опубліковано ряд праць, які стосуються питань психодіагностики, психокорекції, психотерапії та психологічного консультування внутрішньоособистісних конфліктів та самоставлення особистості (А. Агафонов, В. Богословський, О.Ф. Бондаренко, Л.Ф. Бурлачук, Н.Є Герасімова, Л.Ф. Вербицька, Н.І. Волошко, П.П.

Горностаї, Т. Гущина, Г.М. Дубчак, Е. Зеєр, Е. Іванова, Н.Ф. Калина, Г. Келлер, Б.П. Лазоренко, А. Лебеденко, О.П. Лисенко, В.М. Крайнюк, Г.І. Онищенко, Л.О. Пампуха, С. Рубінштейн, А. Светличний, О. Холодова, А. Шпілов, Т. Яценко, Ю. Юрлов та інші).

Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей самоставлення у вчителів з проявами внутрішньоособистісних конфліктів в залежності від стажу педагогічної діяльності.

Для вивчення особливостей самоставлення вчителів нами було використано методику дослідження самоставлення особистості Р.С. Пантелєєва [2], яка застосовується для виявлення структури самоставлення особистості, а також вираження окремих компонентів самоставлення: внутрішня чесність, самовпевненість, самоуправління, відображене самоставлення, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність та самозвинувачення. Самоставлення розуміється в контексті уявлення особистості про сенс «Я», як вираження смислу «Я», як узагальнене почуття на адресу власного «Я». В основу розуміння самоставлення покладено концепцію самосвідомості В.В. Століна, який виділив три виміри самоставлення: симпатію, повагу, близькість.

Для порівняння отриманих в результаті дослідження даних використовувалися

непараметричні методи: порівняння двох незалежних вибірок t -критерій U -Манна-Уїтні, порівняння більше двох незалежних вибірок t -критерій H -Краскала-Уоллеса. [1]

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для дослідження самоствалення нами було залучено 714 вчителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв Закарпатської області з різним стажем педагогічної діяльності. Віднесення вчителів до певної групи (з переживанням та без переживання внутрішньоособистісних конфліктів) зроблено на основі отриманих даних за шкалою «внутрішня конфліктність» методики дослідження самоствалення Р.С.Пантелєєва [2], згідно інтерпретації якої значення показників від 8 до 10 стенов є високими, що свідчить про наявність внутрішньоособистісних конфліктів. В залежності від величини стажу досліджувані з показниками 8-10 стенов були віднесені до груп з переживаннями внутрішньоособистісних конфліктів, а ті, показники яких були на відрізьку 0-7 стенов до груп без переживання внутрішньоособистісних конфліктів. А саме, вчителі з педагогічним стажем до 5 років на групі: з переживаннями (18 осіб) та без переживання внутрішньоособистісних конфліктів (114 осіб); вчителі зі стажем педагогічної діяльності від 6 до 20 років на групі: з проявами (26 осіб) та без прояву внутрішньоособистісних конфліктів (265 осіб); учителі зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року на групі: з ознаками (47 осіб) та без ознак внутрішньоособистісних конфліктів (234 осіб).

За методикою виокремлюються три незалежні чинники: до чинника «самоповага» відносяться шкали: внутрішня чесність, самовпевненість, самоуправління, відображене самоствалення, які виражають оцінку власного «Я» особистості по відношенню до соціально-нормативних критеріїв моральності, успіху, волі, соціального схвалення, цілеспрямованості; до другого чинника «аутосимпатія» увійшли шкали: самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, які відображають емоційне ставлення суб'єкта

до свого «Я»; до третього чинника «самозневажливість» належать шкали: внутрішня конфліктність, самозвинувачення, що пов'язано з негативним самостваленням. Загальна закономірність інтерпретації методики полягає у тому, що чим більшу кількість стенов отримано, тим більше виражена внутрішня конфліктність, самозневаження, самоповага та аутосимпатія, і чим менша кількість стенов, тим менше виражена внутрішня конфліктність, самозневаження, самоповага та аутосимпатія. Оціночні критерії методик: високі значення (8-10 стенов), середні значення (4-7 стенов), низькі значення (1-3 стени).

Аналізуючи особливості прояву ставлення до себе у вчителів, стаж педагогічної діяльності яких до 5 років, визначаємо відмінності між середніми значеннями шкал чинника «самозневажливість»: за шкалою «внутрішня конфліктність» у групі вчителів з проявами ВОК ($8,1 \pm 0,32$ ст.) на 2,6 ст., за шкалою «самозвинувачення» ($6,9 \pm 1,23$ ст.) на 1,5 ст. є вищими, ніж у групі без переживання внутрішньоособистісних конфліктів при $p < 0,01$. (рис. 1) Показники самозвинувачення у вчителів з переживанням внутрішньої конфліктності хоч і є в межах середніх значень, але вони є більш наближеними до високих значень, ніж у групі без прояву внутрішньоособистісних конфліктів. Тобто, вчителям з проявами внутрішньої конфліктності характерним є негативне ставлення до себе; постійний контроль свого «Я», глибока оцінка власного внутрішнього світу; внутрішнє самокопання. До себе висувають високі вимоги, що приводить до конфлікту між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним, між рівнем домагань і фактичними досягненнями, до визнання своєї малоцінності. Джерелом своїх досягнень і невдач вважають себе. Через проблемні ситуації, конфлікти у спілкуванні у них актуалізуються психологічні захисти, серед яких домінують осудження, самозвинувачення або залучення пом'якшуючих обставин, які супроводжуються внутрішньою напругою, відчуттям неможливості задоволення основних потреб.

Питання психології

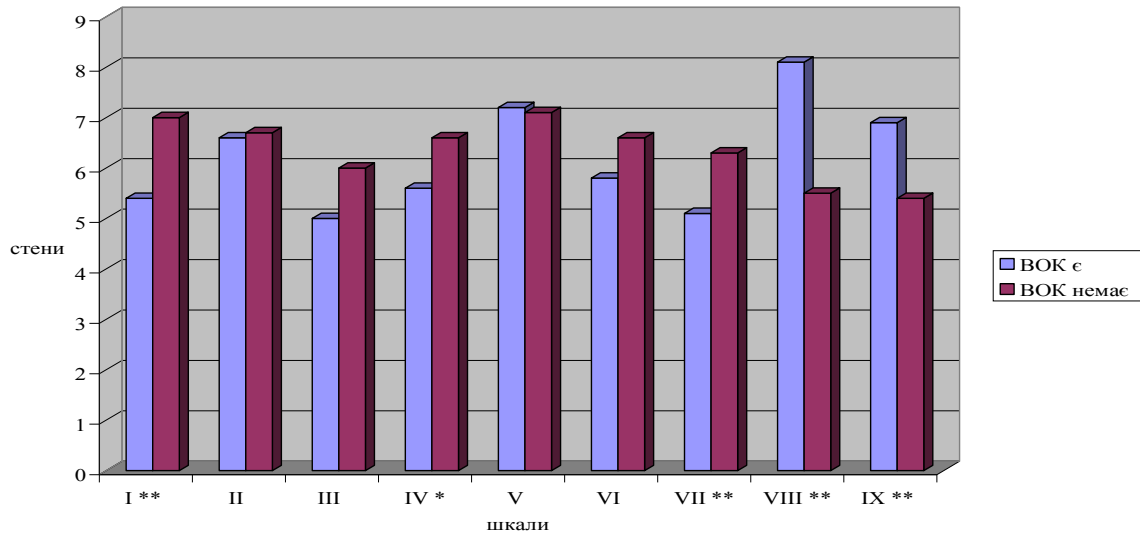

Рис. 1. Прояв самоствавлення в групах вчителів зі стажем педагогічної діяльності до 5 років

Примітки:

1. Рівні достовірності: * – $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$.

2. I – внутрішня чесність, II – самовпевненість, III – самоуправління, IV – відображене самоствавлення, V – самоцінність, VI – самоприйняття, VII – самоприв'язаність, VIII – внутрішня конфліктність, IX – самозвинувачення.

За чинником «самоповага» відмінності між середніми значеннями показників груп опитаних помічено за шкалами «внутрішня чесність» та «відображене самовідношення». У групі вчителів з переживанням внутрішньої конфліктності середні значення за шкалою «внутрішня чесність» є $5,4 \pm 1,38$ ст., що на 1,6 ст. ($p < 0,01$), «за шкалою «відображене самоствавлення» $5,6 \pm 1,46$ ст. на 1 ст. ($p < 0,05$) є нижчими, ніж у вчителів, що не переживають внутрішньоособистісних конфліктів. А це свідчить про те, що досліджувані з переживанням внутрішньоособистісних конфліктів є невпевненими у собі, у своїх можливостях, у своїх здібностях; не довіряють своїм рішенням, сумніваються в здатності переборювати труднощі та перепони, досягати намічені цілі; можуть уникати контактів, глибоко занурюються у власні проблеми, внутрішньо напружені. До себе ставляться як до людини, що нездатна викликати повагу в оточуючих, схвалення.

За чинником аутосимпатія» показники за шкалою «самоприв'язаність» $5,1 \pm 1,41$ ст. є на 1,2 ст. ($p < 0,01$) нижчими, ніж у вчителів без переживання внутрішньоособистісних конфліктів. Вчителі, що складають групу з проявами внутрішньої конфліктності є менш емоційно прив'язані до себе, до свого «Я», їм менше подобаються вони самі, їхні дії.

Отже, для вчителів зі стажем

педагогічної діяльності до 5 років, що переживають внутрішньоособистісні конфлікти характерним є нижчий рівень прояву внутрішньої чесності, відображеного самоствавлення, самоприв'язаності та вищого рівня самозвинувачення. Очевидно виникнення та особливості прояву інтенсивності внутрішньої конфліктності залежить від таких характеристик самоствавлення як рівня прояву внутрішньої чесності, самозвинувачення, уявлення про ставлення інших до них та прив'язаності до себе.

Проаналізуємо отримані дані щодо груп вчителів зі стажем педагогічної діяльності 6-20 років, що переживають та не переживають внутрішньоособистісні конфлікти, які свідчать різницю між середніми значеннями показників шкал самоствавлення на статистичному рівні. Так, у чиннику «самозневажливість» спостерігається відмінність: у досліджуваних з переживанням внутрішньої конфліктності середні показники за шкалою «внутрішня конфліктність» $8,6 \pm 0,73$ ст. (високий рівень) є на 4 ст. вищі ($p < 0,01$), ніж у вчителів без прояву внутрішньоособистісних конфліктів, що знаходяться в межах середнього рівня. За шкалою «самозвинувачення» показники на рівні $7,5 \pm 1,54$ ст. є на 2,6 ст. вищі, ніж у вчителів без переживання внутрішньої конфліктності ($p < 0,01$). (рис. 2)

Питання психології

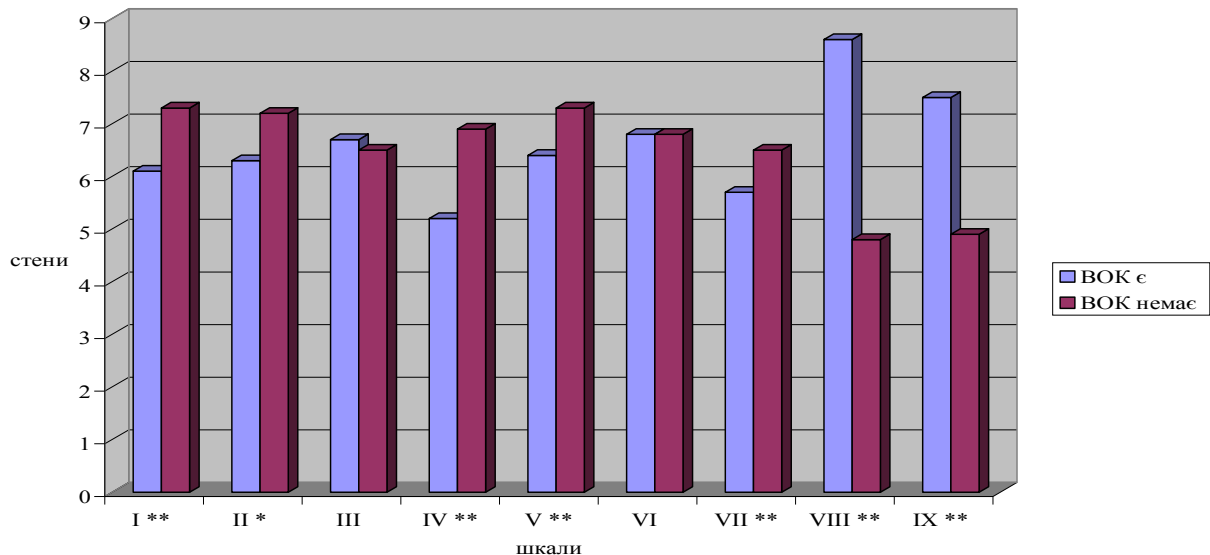

Рис. 2. Прояв конфлікту та самоставлення в групах вчителів зі стажем педагогічної діяльності 6-20 років.

Примітки:

1. Рівні достовірності: * – $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$.

2. I – внутрішня чесність, II – самовпевненість, III – самоуправління, IV – відображене самоставлення, V – самоцінність, VI – самоприйняття, VII – самоприв'язаність, VIII – внутрішня конфліктність, IX – самозвинувачення.

Показники внутрішньої конфліктності та самозвинувачення свідчать про переважання негативного ставлення вчителів до себе; постійного контролю свого «Я», глибокої оцінки власного внутрішнього світу; їхнє самокопання виявляє в них ті якості та риси, які ними засуджуються. Високі вимоги до себе призводять вчителів до конфлікту між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним, між рівнем домагань і фактичними досягненнями, до визнання своєї малоцінності. Джерелом своїх досягнень і невдач вважають переважно себе. Проблемні ситуації, конфлікти у спілкуванні актуалізують у них психологічні захисти, серед яких домінують реакції захисту власного «Я» у вигляді осудження, звинувачень себе або залучення пом'якшуючих обставин. Розвивається внутрішня напруга, відчуття неможливості задоволення основних потреб через установку на самозвинувачення. (рис. 2) За чинником «самоповага» спостерігається статистична відмінність між середніми показниками за шкалами «внутрішня чесність», «самовпевненість» та «відображене самоставлення». У досліджуваних з проявами внутрішньоособистісних конфліктів за шкалою «внутрішня чесність» середні значення ($6,1 \pm 1,33$ ст.) є на 1,2 ст. нижчі ($p < 0,01$), за шкалою «самовпевненість» ($6,3 \pm 1,80$ ст.) є на 0,9 ст. ($p < 0,05$) нижчі та за шкалою «відображене самоставлення»

($5,2 \pm 1,94$ ст.) є на 1,7 ст. ($p < 0,01$) нижчі, ніж у опитаних без переживання внутрішньоособистісних конфліктів. (рис. 2) Так, у опитаних, що переживають внутрішню конфліктність проявляється невпевненість, неповага до себе, утруднення в переборенні труднощів та перепон, досягненні намічених цілей; уникнення контактів, глибоке занурення у власні проблеми, внутрішня напруга; вважають, що нездатні викликати повагу в оточуючих, схвалення, підтримка від інших ними не очікується.

Що ж до чинника «аутосимпатія», то за шкалами «самоцінність» та «самоприв'язаність» визначено: у вчителів з проявами внутрішньої конфліктності середні значення за шкалою «самоцінність» $6,4 \pm 1,84$ ст. є на 0,9 ст. ($p < 0,01$) нижчими, за шкалою «самоприв'язаність» $5,7 \pm 1,47$ ст. є на 0,8 ст. ($p < 0,01$) нижчими, ніж у групі досліджуваних без переживання внутрішньоособистісних конфліктів. (рис. 2) Так, вчителі з переживанням внутрішньої конфліктності глибоко сумніваються в унікальності своєї особистості, недооцінюють своє духовне «Я», але готові до зміни «Я-концепції», пошуку відповідності реального та ідеального «Я»; відкриті новому досвіду пізнання себе, а також легко змінюють уявлення про себе.

Отже, у вчителів зі стажем педагогічної діяльності від 6 до 20 років, що переживають

Питання психології

внутрішньоособистісні конфлікти проявляється нижчий рівень внутрішньої чесності, самовпевненості, відображеного самоставлення, самоцінності, самоприв'язаності, а вищого – самозвинувачення, ніж у вчителів без переживання внутрішньої конфліктності. Можна припустити, що виникнення та інтенсивність прояву внутрішньоособистісних конфліктів залежить від особливостей самоставлення, а саме сили прояву прив'язаності до себе, уявлення про ставлення інших до себе, самоцінності, прив'язаності до себе, звинувачення себе.

Між групами вчителів, що переживають та не переживають внутрішньоособистісні конфлікти зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року на статистичному рівні виявлено відмінність у середніх значеннях показників самоставлення особистості. За чинником «самозневажливість»: у вчителів з ознаками внутрішньої конфліктності середні показники за шкалою «внутрішня конфліктність» $8,4 \pm 0,58$ ст. є на 3,6 ст. ($p < 0,01$) та за шкалою «самозвинувачення» $6,8 \pm 1,71$ ст. є на 1,9 ст. ($p < 0,01$) вищими, ніж у вчителів без переживання внутрішньої конфліктності. (рис. 3)

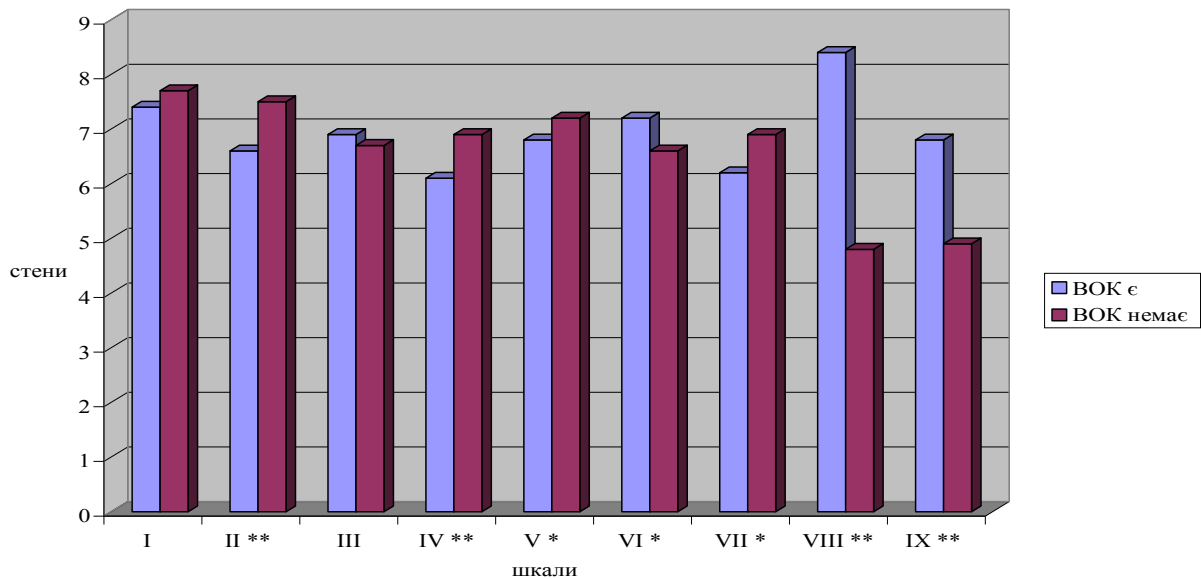

Рис. 3. Прояв самоставлення в групах вчителів зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року.

Примітки:

1. Рівні достовірності * – $p \leq 0,05$, ** – $p \leq 0,01$
2. I – внутрішня чесність, II – самовпевненість, III – самоуправління, IV – відображене самоставлення, V – самоцінність, VI – самоприйняття, VII – самоприв'язаність, VIII – внутрішня конфліктність, IX – самозвинувачення.

У вчителів з проявами внутрішньої конфліктності переважає негативний фон у ставленні до себе, вони постійно контролюють своє «Я», висунені високі вимоги до себе в них приводять до конфлікту між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним, між рівнем домагань і фактичними досягненнями, до визнання своєї малоцінності. Проблемні ситуації, конфлікти у спілкуванні актуалізують у них психологічні захисти через звинувачення себе, що супроводжується внутрішньою напругою, відчуттям неможливості задоволення основних потреб.

За чинником «самоповага» статистичну відмінність помічено між середніми значеннями показників груп опитаних з проявами та без проявів внутрішньої конфліктності за шкалами «самовпевненість»,

«відображене самоставлення». Так, середні значення груп вчителів з переживанням внутрішньоособистісних конфліктів за шкалою «самовпевненість» $6,6 \pm 1,72$ ст. є на 0,9 ст. ($p < 0,01$) нижчими, ніж у групі вчителів без переживання внутрішньої конфліктності. (рис. 3) Також у досліджуваних з переживанням внутрішньоособистісних конфліктів за шкалою «відображене самовідношення» середні значення є $6,1 \pm 1,75$ ст., що на 0,8 ст. ($p < 0,01$) є нижчими, ніж у опитаних без ознак внутрішньої конфліктності. Для вчителів з переживанням внутрішньоособистісних конфліктів характерними є невпевненість у собі, невпевненість у своїх можливостях, сумніви у своїх здібностях, у здатності переборювати труднощі та перепони, досягати намічених

Питання психології

цілей, недовіра до власних рішень, уникнення контактів, глибоке занурення у власні проблеми, внутрішня напруга.

Що ж до чинника «аутосимпатія», то між групами з проявами та без прояву внутрішньоособистісних конфліктів за шкалою «самоприйняття» середні значення ($7,2 \pm 1,78$ ст.) є на 0,6 ст. ($p < 0,05$) вищими, ніж у вчителів без ознак внутрішньої конфліктності; за шкалою «самоприв'язаність» ($6,2 \pm 1,91$ ст.) є на 0,7 ст. ($p < 0,05$) нижчими, ніж у досліджуваних без прояву внутрішньоособистісних конфліктів. (рис. 3) Вчителі з переживанням внутрішньої конфліктності схильні сприймати всі сторони свого «Я», свої недоліки; невдачі, конфліктні ситуації не дають їм підстави вважати себе поганою людиною. Вони готові до зміни «Я»-концепції, відкриті новому досвіду пізнання себе, пошуку відповідності реального та ідеального «Я», а думки та уявлення щодо себе легко змінюють.

Отже, у вчителів зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року, що проявляється внутрішня конфліктність самоставлення характеризується нижчим рівнем самовпевненості, відображеного самоставлення, самоприв'язаності, вищим рівнем самоприйняття, самозвинувачення. Можна припустити, що виникнення та інтенсивність прояву внутрішньої конфліктності залежить від самоставлення, а саме сили прояву впевненості у собі, відображеного самовідношення, прив'язаності до себе, прийняття себе, своїх переваг і недоліків, звинувачення себе у тому, що з ними відбувається.

Доречним буде порівняти отримані дані щодо особливостей відмінностей у самоставленні між трьома групами вчителів з проявами внутрішньоособистісних конфліктів різного стажу педагогічної діяльності.

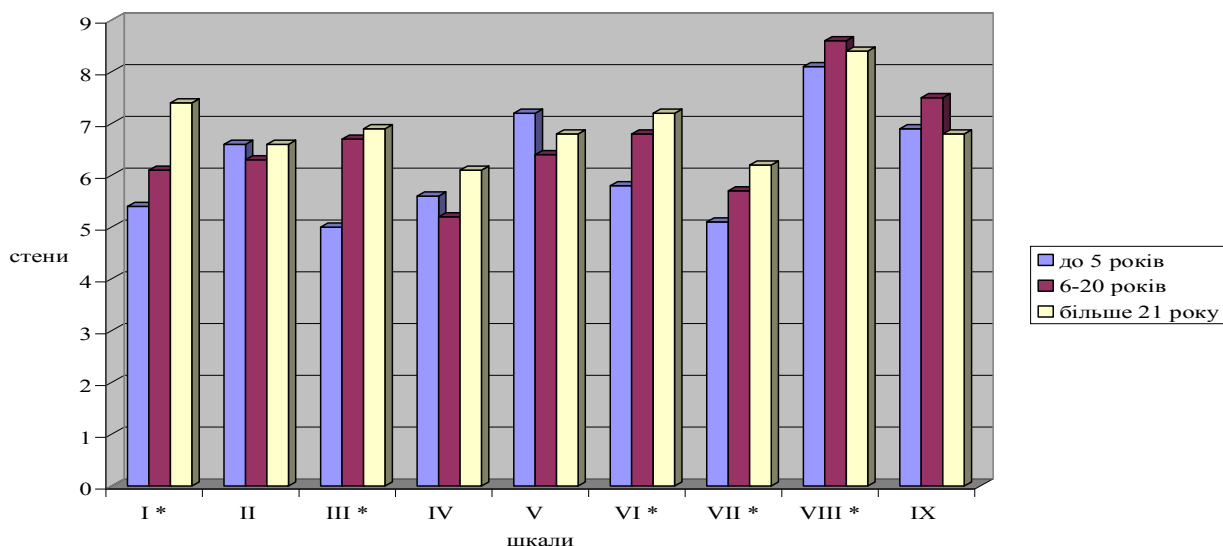

Рис. 4. Порівняння вираженості самоставлення у групах вчителів з проявами ВОК різного педагогічного стажу.

Примітки:

1. Рівні достовірності * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$
2. I – внутрішня чесність, II – самовпевненість, III – самоуправління, IV – відображене самоставлення, V – самоцінність, VI – самоприйняття, VII – самоприв'язаність, VIII – внутрішня конфліктність, IX – самозвинувачення.

Статистичну відмінність виявлено між середніми значеннями за шкалами: внутрішня чесність, самоуправління, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність. У групі вчителів з педагогічним стажем 6-20 років найвищі показники за шкалою «внутрішня конфліктність» ($8,6 \pm 0,73$ ст.) є на 0,2 ст. більше, ніж у групі опитаних з педагогічним стажем більше 21 року ($p < 0,05$) і на 0,5 ст., ніж у групі вчителів до 5 років стажу педагогічної діяльності ($p < 0,05$).

Також, зі збільшенням стажу педагогічної діяльності підвищуються середні значення показників за шкалою «внутрішня чесність» з $5,4 \pm 1,38$ ст. у групі вчителів з педагогічним стажем до 5 років до $6,1 \pm 1,33$ ст. у групі опитаних зі стажем педагогічної діяльності 6-20 років та до $7,4 \pm 1,33$ ст. у групі зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року при $p < 0,05$; за шкалою «самоуправління» з $5,0 \pm 2,52$ ст. до $6,7 \pm 2,17$ ст. та до $6,9 \pm 1,40$ ст. при $p < 0,05$ відповідно; за шкалою

Питання психології

«самоприйняття» підвищення середніх значень з $5,8 \pm 1,44$ ст. до $6,8 \pm 2,10$ ст. та до $7,2 \pm 1,78$ ст. при $p < 0,05$ відповідно; за шкалою «самоприв'язаність» збільшення показників середніх значень із $5,1 \pm 1,41$ ст. до $5,7 \pm 1,47$ ст. та до $6,2 \pm 1,91$ ст. при $p < 0,05$ відповідно. Хоч показники самоствавлення у групах з проявами внутрішньоособистісних конфліктів зі збільшенням стажу підвищуються за певними шкалами, але все таки вони є істотно нижчими, ніж у групах вчителів без переживання внутрішньоособистісних конфліктів з відповідним стажем педагогічної діяльності.

Таким чином, підводячи підсумок отриманих результатів щодо прояву самоствавлення у вчителів з різним стажем педагогічної діяльності, потрібно відзначити наступні особливості:

- загальна закономірність полягає в тому, що в міру зростання стажу педагогічної діяльності, професійної компетентності, досвіду рівень внутрішньоособистісних конфліктів спочатку підвищується, а потім не істотно знижується;

- у вчителів зі стажем педагогічної

діяльності до 5 років, що переживають внутрішньоособистісні конфлікти самоствавлення проявляється через нижчий рівень прояву внутрішньої чесності, відображеного самоствавлення, самоприв'язаності та вищий рівень самозвинувачення;

- вчителям зі стажем педагогічної діяльності від 6 до 20 років, що переживають внутрішньоособистісні конфлікти властиві є показники нижчого рівня внутрішньої чесності, самовпевненості, відображеного самоствавлення, самоцінності, самоприв'язаності, а вищого – самозвинувачення;

- у вчителів зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року з проявами ВОК нижчими виявилися показники самовпевненості, відображеного самоствавлення, самоприв'язаності, вищими показники самоприйняття, самозвинувачення.

- визначені показниками самоствавлення у групах вчителів з проявами внутрішньоособистісних конфліктів засвідчують необхідність надання психологічної допомоги.

Література

1. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие. 3-е изд., стереотип. — СПб.: Речь, 2008. — 392 с.
2. Настольная книга практического психолога / Сост. С.Т. Посохова, С.Л. Соловьева. - М.: АСТ: Хранитель; СПб.: Сова, 2008. - 671 с. (с. 141-157).

*Berezovska L.I., degree candidate of Kyiv
National University of Trade and Economics.*

PECULIARITIES OF SELF-ATTITUDE OF THE TEACHERS MANIFESTING OF INTRAPERSONAL CONFLICTS

The results of research of self-attitude of the teachers manifesting intrapersonal conflicts have been considered; the peculiarities of it's revealing in the groups of teachers manifesting and not manifesting intrapersonal conflicts depending on the pedagogical experience have been determined. The group of teachers with pedagogical experience reaching 5 years feeling intrapersonal conflicts is characterized by lower indicators of inner honesty, reflected self-attitude, self-affection and higher level of self-reproach. The lower indicators of inner honesty, self-confidence, reflected self-attitude, self-evaluation, self-affection are peculiar the group of teachers with the pedagogical experience from 6 to 20 years; they indicators of self-approach are higher. The indicators of self-confidence, reflected, self-attitude, self-affection are peculiar to the group of teachers with pedagogical experience exceeding 21 years; the indicators of self-acceptance, self-reproach are higher. The indicators of intrapersonal conflicts defined and self-attitude of the given group of teachers prove the necessity of providing psychological support.

Key words: self attitude, intrapersonal conflict, teachers, pedagogical experience.